

Furuby 2:70

Arkeologisk förundersökning 2020

L1955:7963, Furuby 2:70, Furuby socken, Växjö kommun, Kronobergs län

Andreas Emilsson

Arkeologisk rapport 2021:07

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Furuby 2:70

Arkeologisk förundersökning 2020

L1955:7963, Furuby 2:70, Furuby socken, Växjö kommun, Kronobergs län

Författare Andreas Emilsson
Copyright Kalmar läns museum 2021
Redaktion Helena Victor, Stefan Siverud
Kartor Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag Kalmar läns museum
ISSN 1400-352X

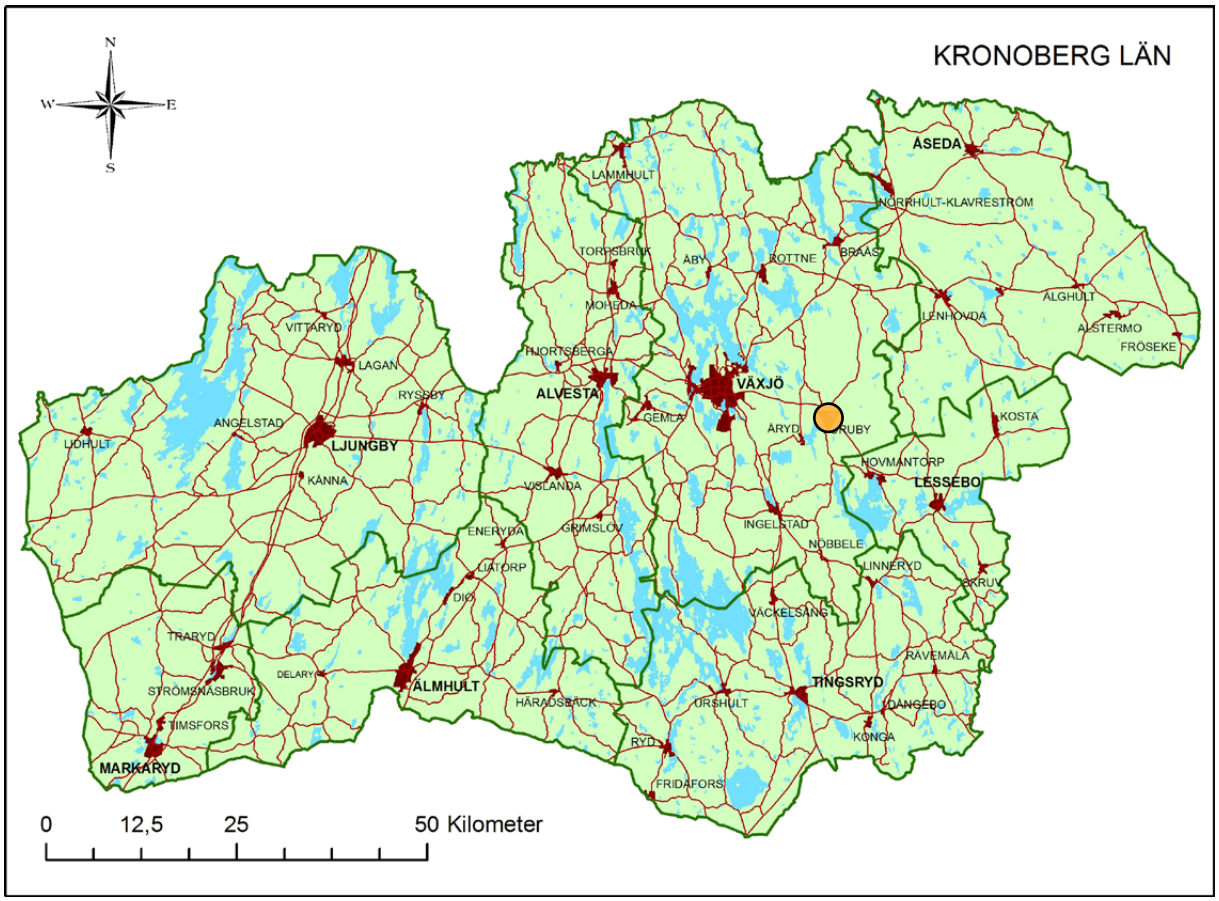
Abstract

Keywords: clearance cairn, fossil field.

The Department of Museum Archaeology at Kalmar County Museum has conducted a trial excavation within the fossil field L1955:7963, near the community Furuby. The excavation included search trenches for remains hidden under ground. The excavation showed that the fossil field had damages and besides clearance cairns no archaeological remains were found.

Innehåll

Sammanfattning **7**
Inledning **8**
Topografi och fornlämningsmiljö **9**
Översiktlig kartanalys 9
Syfte **13**
Genomförande **14**
Resultat **15**
Tolkning och åtgärdsförslag **17**
Referenser **18**
Tekniska och administrativa uppgifter **19**
Vad innebär de arkeologiska stegen? 20
Facktermer och ordlista 20
Bilagor **22**

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum har med anledning av en planerad exploatering inom fastigheten Furuby 2:70 och den fossila åkern L1955:7963 genomfört en arkeologisk förundersökning.

Förundersökningen omfattade en sökschaktning efter under mark dolda arkeologiska kontexter samt dokumentation av den fossila åkern inom undersökningsområdet.

Inom den fossila åkern som kunde konstateras vara skadad påträffades två delvis bevarade röjningsrösen. Ett av dessa röjningsrösen, som utgjordes av en röjningsrösebotten, valdes att snittas med maskin och dokumenteras. På grund av röjningsrösenas fragmenterade och skadade karaktär valdes inga prover att skickas för vidare datering. Kartmaterialet visar att undersökningsområdet legat som hag-/ängsmark fram till ett torp läggs på platsen och hela den aktuella tomten är trädgårdsmark vid tiden för den ekonomiska kartan (Furuby J133-5F0a52).

Vid sökschaktningen påträffades inga boplatsanläggningar eller andra tidigare okända arkeologiska kontexter.

Inledning

Med anledning av en husbyggnation och iordningställande av tomten inom fastigheten Furuby 2:70 och den fossila åkern L1955:7963, har Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum utfört en arkeologisk förundersökning.

Förundersökningen genomfördes den 23 november 2020 och omfattande en dokumentation av den fossila åkern samt sökschaktning efter under mark dolda arkeologiska kontexter.

Exploatör var Fredrik Kristensen. Ansvarig för den arkeologiska förundersökningen var Andreas Emilsson som även ansvarade för rapporten.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet omfattade en ca 2 200 m^2 stor tomt i den västra delen av Furuby. Tomten bestod vid undersökningstillfället av öppen mark med en bebyggelse bestående av ett delvis rivet torp, förråd och jordkällare. Torpet var ursprungligen från slutet av 1800-talet och har under en period fungerat som hembygdsgård till Hovmantorp-Furuby hembygdsförening.

Tomten ligger inom den registrerade fossila åkermarken L1955:7963 som sammantaget är registrerad inom ett ca 960 x 40–830 m (NNÖ-SSV) stort område och omfattar ca 200 röjningsrösen (fig. 1). Röjningsrösena är generellt mellan 4–7 m i diameter och 0,3–0,6 m höga. I Fornregs beskrivning av den fossila åkern står det även att dess södra och östra delar har bortodlats eller bebyggts. Inom den norra delen av den fossila åkern finns även flera registrerade kolbottnar (L1952:1737 m.fl.) samt en kolarkoja (L1952:1634).

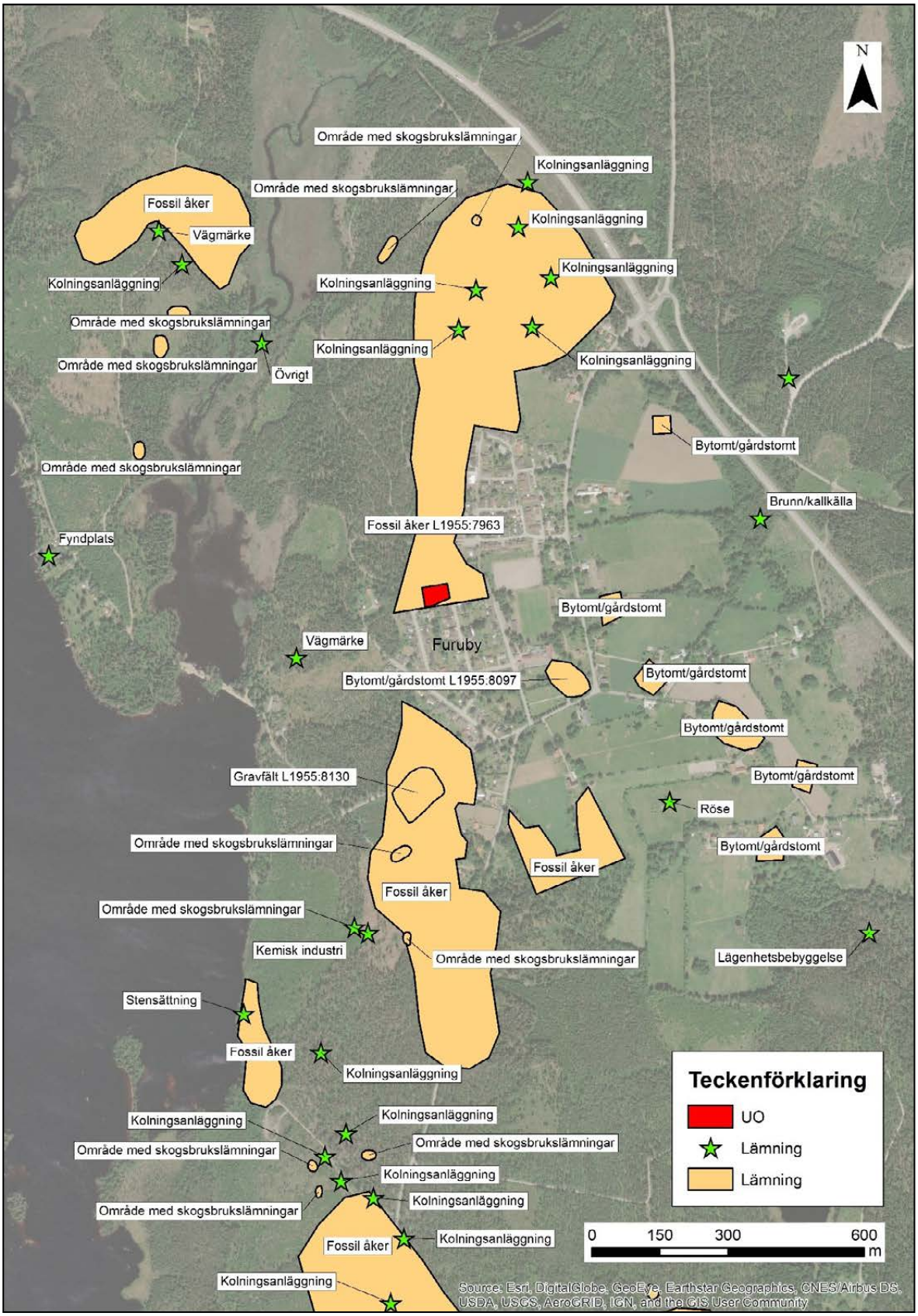
Ca 350 m söder om undersökningsområdet ligger det registrerade gravfältet L1955:8130 som utgörs av 35 högar samt 15 runda stensättningar. Strax öster om gravfältet och ca 300–400 m sydöst om den aktuella ytan finns flera gårdstomter registrerade (L1955:8097 m.fl.), och det äldsta skriftliga belägget för gårdstomterna är från 1322 (Larsson 1980:225). På 1800-talet revs Furuby medeltida träkyrka som sannolikt har anor från 1200-talet (Ullén 2016:49). En del föremål från träkyrkan som delar av innertaket finns idag på Smålands museum. Den nya kyrka som ersatte den tidigare kom att byggas strax sydöst om det medeltida läget.

Knut Kjellmark menar att Furubybygden och området fram till sjön Rottnen i öster blivit bebott och odlats upp tidigt och under samma period som det övriga av centrala Värend (Örnerfors 1963:9f; Kjellmark 1932:52ff). Tolkningen bygger på förekomsten av hällkistor och inte minst Årydssjöns koppling till Mörrumsåns vattensystem, som varit en viktig led in i inlandet från kusten.

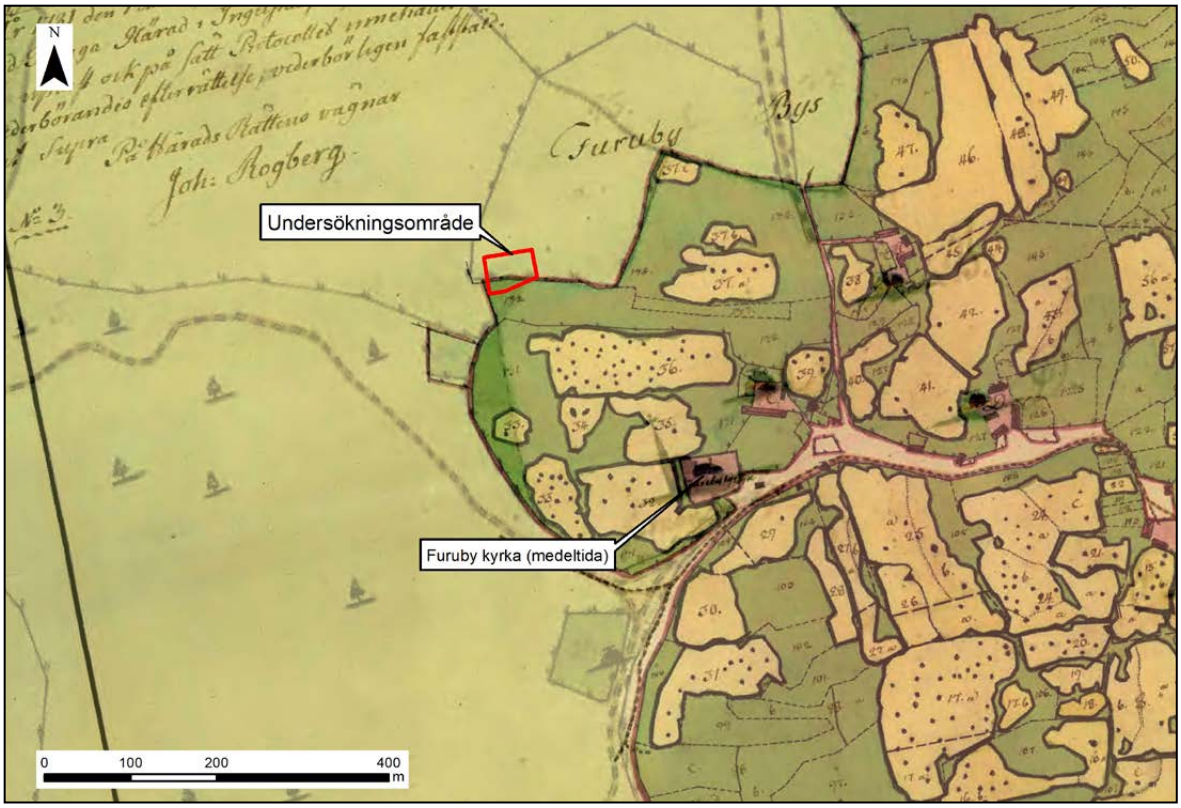
Fornlämningbilden runt Furuby samhälle uppvisar i övrigt relativt många industrilämningar från historisk tid genom främst kolnings- och tjärframställningslokaler (fig. 1). Till skillnad från många andra orter i centrala Värend finns det förhållandevis få förhistoriska gravar och boplatser registrerade. Detta skulle dock delvis kunna bero på en relativt låg exploateringsgrad samt att det finns dolda och oregistrerade arkeologiska miljöer. Det är också få arkeologiska undersökningar genomförda i socknen. På 1920-talet undersöktes en hällkista av Knut Kjellmark med fynd av en bronskniv och flintdolk. År 1973 undersöktes ett skadat gravröse som innehöll några få brända ben samt 0,5 liter bränd kvarts och kol (Thaung 1973). Delar av en järnframställningsplats undersöktes även på 1970-talet (Fornreg). Samtliga dessa lämningar låg i den norra delen av socken.

Översiktlig kartanalys

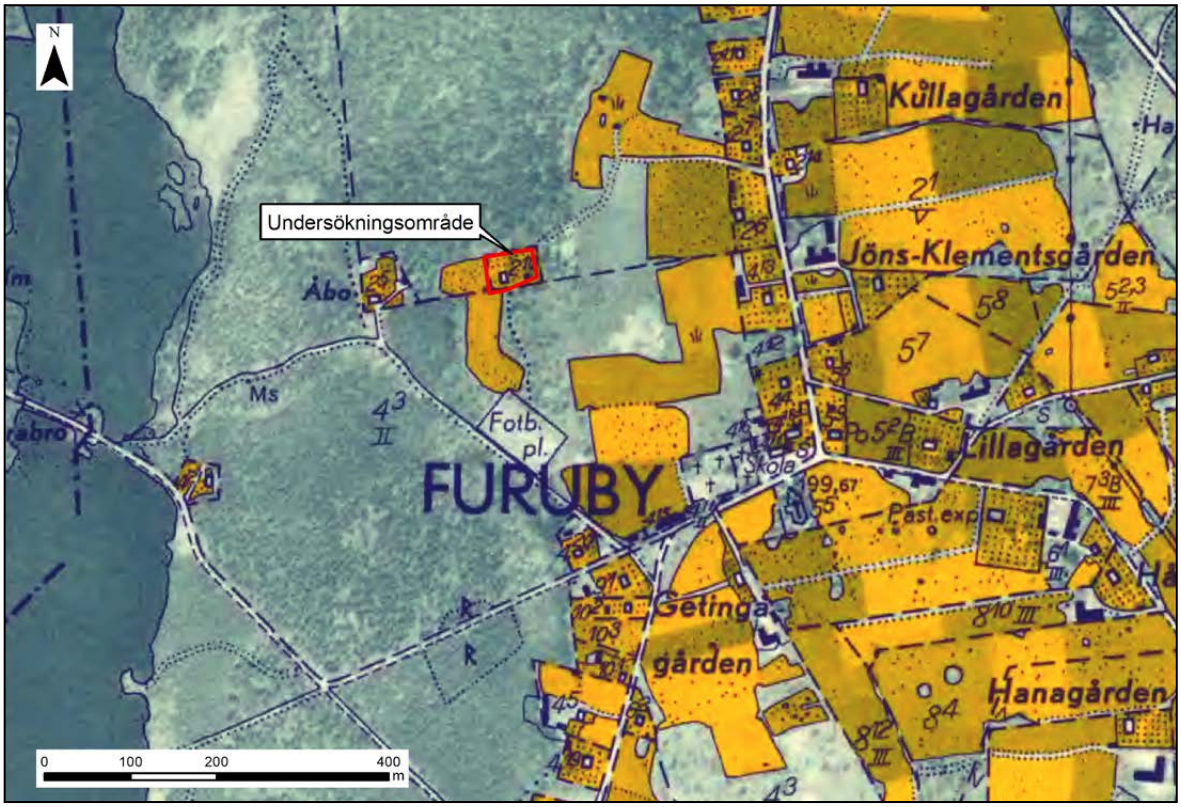
De äldsta mer detaljerade kartorna över det aktuella området är geometrisk avmätning från 1744 samt storskifteskartan från 1779 (Geometrisk avmätning 1744; Furuby nr 1–8. 1779). Dessa båda kartor visar att området vid den aktuella tomten inte var bebyggt och inte heller brukades som åker. På storskifteskartan går det att se att tomten ligger i kanten/eller på gränsen till inägomarken (fig. 2). På kartan ligger undersökningsområdet

Figur 1. Fornlämningsmiljön i förhållande till undersökningsområdet.

Figur 2. En översiktlig rektifiering av storskifteskartan 1779 över inägomark med pålagd karta över skiftet på utmarken 1780 med det aktuella undersökningsområdet utsatt (LSA, Furuby nr 1–8, 1779; Furuby nr 1–8. 1780).

Figur 3. Ekonomiska kartan från 1950 samt det aktuella undersökningsområdet (Furuby J133-5F0a52).

delvis inom en ängslycka tillhörande Getingagården (med viss felmarginal). På kartan över storskifte på utmark/utägor fortsätter i förlängningen en hägnad hagmark och ingen bebyggelse finns utsatt i området (LSA: Furuby nr 1–8. 1780). Ingen större skillnad på markanvändningen framträder på laga skifteskartan från 1834 (LMA. 07-FUR-17).

På den ekonomiska kartan från 1950 syns den aktuella tomten med det nu rivna torpet med tillhörande jordkällare (fig. 3). Här går det även att se att hela tomten är inritad som trädgårdsmark och att åkermark ligger väster och söder om torpet (Furuby J133-5F0a52).

Syfte

I Länsstyrelsens förfrågningsunderlag anges att: *Förundersökningens syften är att ge Länsstyrelsen ett beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Om det är möjligt skall förundersökningen utformas så att slutundersökning ej krävs. Förundersökningens ska fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt tillvarata fornfynd. Resultaten ska kunna användas av undersökare för att bedöma och beräkna omfattningen av en arkeologisk undersökning. Resultaten ska också kunna användas i företagarens planering.*

Syftet med undersökningen är att dokumentera eventuella lämningar och kulturlager under mark inför inrättandet av tomt, och om möjlig utreda markanvändningen på den aktuella platsen genom att upprätta dateringar. Går det att bekräfta spår efter förhistorisk odling inom den aktuella fornlämningen och på den aktuella platsen, eller har fornlämningen endast brukats i historisk tid? Sökandena har särskild efterfrågat att den arkeologiska undersökningen utformas på så sätt att den planerade tomten kan friskrivas från fornlämning helt, såvida förundersökningen inte resulterar i behov av slutundersökning.

Genomförande

Inom det aktuella undersökningsområdet genomfördes en sökschaktning efter under mark dolda lämningar samt dokumentation av röjningsrösen/odlingslämningar.

Avbaningen genomfördes enligt gängse metod där förna och matjord togs bort i skikt med grävmaskin tillsammans med en översiktlig handrensning. De röjningsrösen som fanns inom tomten mättes in och beskrevs. Ett röjningsröse snittades med maskin och dokumenterades.

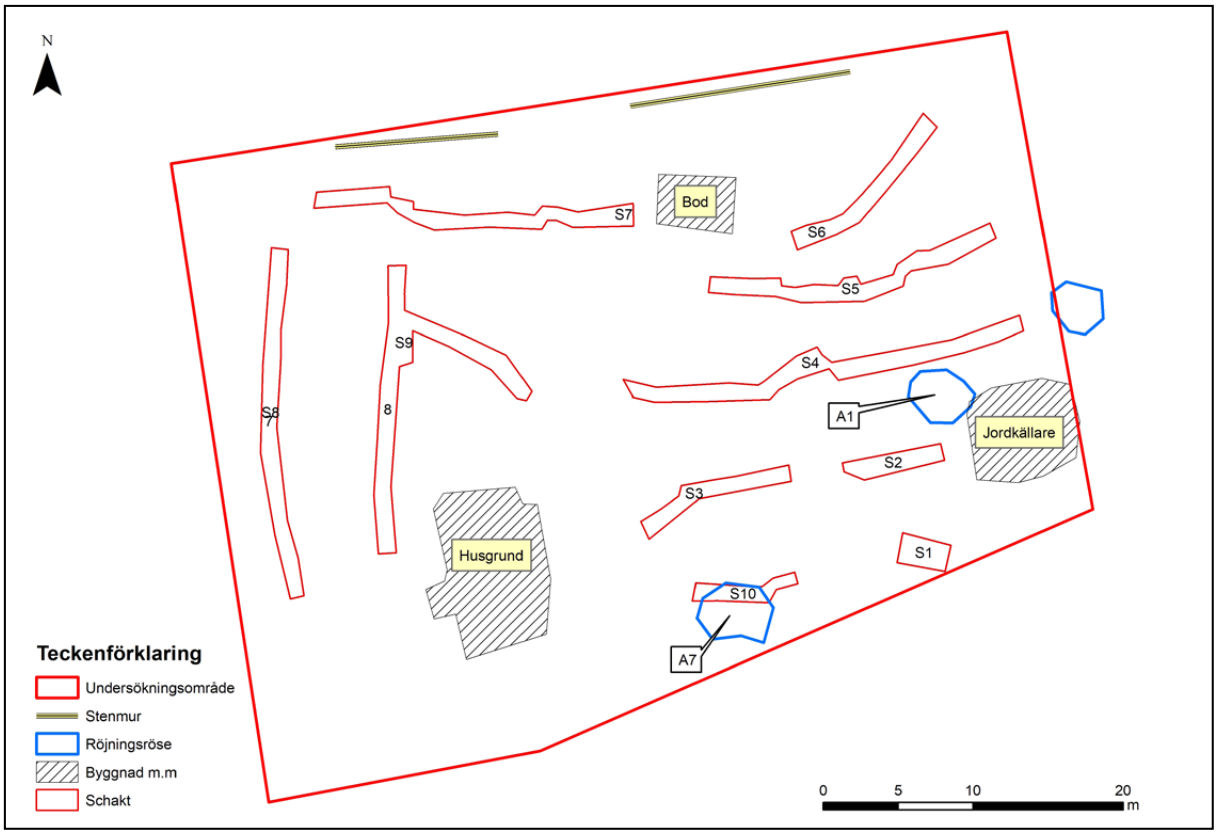
Inmätning har gjorts med RTK-GPS i koordinatsystem Sweref99TM. Dokumentation i fält har gjorts digitalt med hjälp av dokumentationssystemet IDA/ArcGis Pro.

Resultat

Sammantaget sökschaktades en yta på ca 185 m² (fig. 4). Schaktdjupet var generellt omkring 0,30 till 0,35 m där förna- och matjordstjockleken varierade mellan 0,20 och 0,25 m. Underliggande horisont bestod av moränblandad sandig silt och bitvis var tomten kraftigt sten- och blockbunden (se schakttabell i bilaga 1).

Vid undersökningen kunde det konstateras att den fossila åkern inom undersökningsområdet var skadad men att enstaka odlingslämningar fanns inom tomten. Vid sökschaktning i övrigt hittades inga arkeologiska kontexter.

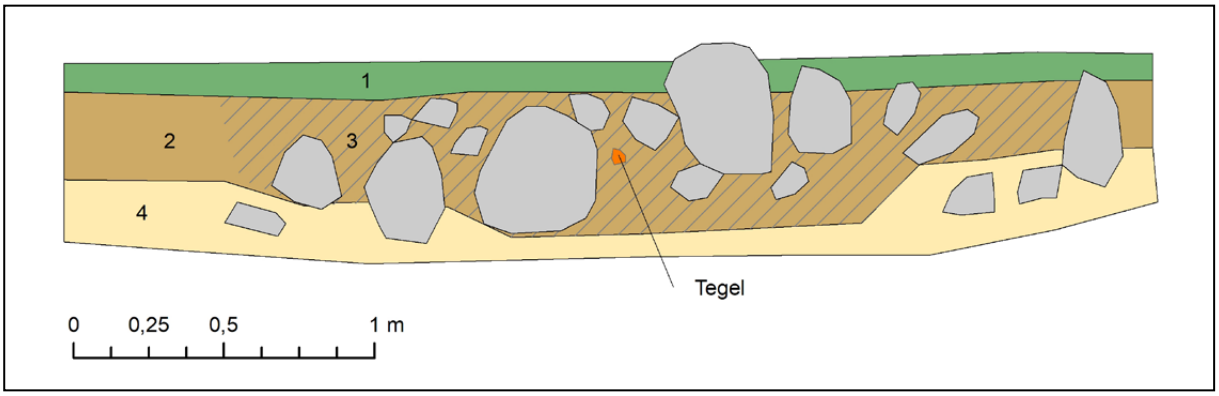
I den östra delen av undersökningsområdet påträffades två röjningsrösen, A1 och A7 (fig. 4). Röjningsröset A1 var övertorvat och låg i kanten av en jordkällare och var ca 4 x 3,5 m i plan och ca 0,4 m högt. Röjningsröset upplevdes som skadat och därför valdes att delvis avtorva det med maskin. I den avtorvade delen gick det att se att det fanns inslag av tegel både ovanpå och ner mel-

Figur 4. Plan över tomten med schakt och påträffade lämningar. Bebyggelselämningarna är alla yngre än 1850 och utgörs av torpgrunden med tillhörande jordkällare samt en yngre bod. I kanten av den östra tomtgränsen finns ett mer välbevarat röjningsröse.

Figur 5. Röjningsrösebotten A7. Notera att det ligger närmast helt dolt under mark, där dess övre del har plockats bort. Foto från NV.

Figur 6. Röjningsröse A7, sektion mot S. 1) Förna. 2) Humös brun sandig silt, matjord. 3) Rösefyllning med sten mellan 0,1–0,5 m i storlek som ligger i en brun homogen jordfyllning av samma karaktär som (2). 4. Ljus moränblandad sandig silt.

lan stenen i röset. Den synliga stenen i röjningsröset var mellan ca 0,15 till 0,5 m i storlek.

Röjningsröset A7 var ca 5 x 4 m stort, flackt och låg närmast helt dolt under mark. Dess flacka karaktär bedömdes bero på att dess övre del blockats bort (fig. 5). För att närmare bedöma och dokumentera valdes att snitta röjningsröset med maskin där den västra delen grävdes bort. Den tolkade röjningsrösebottnen hade en fyllning med sten på ca 0,1 till 0,5 m i storlek som låg i en homogen brun sandig silt, som inte skiljde sig från matjorden i övrigt. I sektionen upptäcktes även en bit tegel.

Det noterades även att det fanns angränsande och till synes mer välbevarade röjningsrösen i anslutning till undersökningsområdet. Ett av dessa låg precis i den östra gränsen till undersökningsområdet (se fig. 4).

Tolkning och åtgärdsförslag

Vid förundersökningen har det kunnat konstateras att den fossila åkern inom tomten var fragmentarisk och inte välbevarad. Ett av de påträffade röjningsrösena var nerplockat och tegelfragment fanns ovanpå och delvis i fyllningen på båda de berörda röjningsrösena. Skadorna går sannolikt att direkt koppla till torpmiljön och på den ekonomiska kartan från 1950 är även hela undersökningsområdet satt som trädgårdsmark. Stenmuren i den norra kanten på tomten såväl som byggnadsgrunder har troligen också byggts av odlingssten. Det noterades även att det i anslutning till undersökningsområdet fanns mer välbevarade röjningsrösen, bland annat ett precis in mot den östra kanten av tomtgränsen.

På grund av den fossila åkerns bevaringsgrad valdes det att inte analysera några prover från röjningsrösena då risken för felkällor var för stor. På kartmaterialet går det dock att se att området inte är bebyggt eller ligger som åker under 1700/1800-talet vilket indikerar att den fossila åkern är äldre.

Vid den sökschaktning som genomfördes framkom inga övriga arkeologiska kontexter.

Inga vidare arkeologiska insatser föreslås inom det berörda undersökningsområdet. Beslut i ärendet fattas av länsstyrelsen i Kronobergs län.

Referenser

Litteratur

Ullén, M. 2016. Medeltidens kyrkor. I: Ullén, M (red) 2016. Småland landskapets kyrkor.

Kjellmark, K. 1932–1944. Värends fornminnen.

Larsson, L-O. 1980. Småländsk bebyggelsehistoria. Från vikingatid till Vasatid. 1:3 Konga härad.

Örnerfors, A. 1963. Hovmantorp under forntid och medeltid. I: Brandting m.fl. (red) 1963. Hovmantorps köping – Hovmantorp-Furuby. Historik.

Arkiv- och kartmaterial

Smålands museums topografiska arkiv

Thaung, V. 1973. Rapport över verkställd utgrävning. Fornlämning nr 9. Furuby sn, Kronobergs län.

Lantmäteristyrelsens arkiv:

Furuby socken Furuby sn. Geometrisk avmätning 1744

Furuby socken Furuby nr 1-8. Storskifte på inägor 1779

Furuby socken Furuby nr 1–8. Storskifte på utmark/utägor 1780

Lantmäterimyndigheternas arkiv:

07-FUR-17 Laga skifte, Åbodelning 1834

Rikets allmänna kartverk:

Furuby J133-5F0a52, Ekonomisk karta 1950,

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-3375-2020
Kalmar läns museums dnr:	33-353-2020
Projektnummer KLM:	A2079
Uppdragsgivare:	Fredrik Kristensen
Landskap:	Småland
Kommun:	Växjö
Socken:	Furuby
Fastighet:	Furuby 2:70
Fornlämningsnr:	L1955:7963
Ekonomisk karta:	5F 0a
X koordinat:	6301075 (N)
Y koordinat:	501750 (E)
Latitud:	56.853466°
Longitud:	15.028695°
Fältarbetstid:	23 november 2020
Antal arbetsdagar:	1
Personal:	Andreas Emilsson
Foto, Du-nummer:	DU347:1–8
Fyndnummer:	-
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Vad innebär de arkeologiska stegen?

Arkeologiska steg

Arkeologiska undersökningar kan genomföras i tre övergripande etapper: Arkeologisk utredning, arkeologisk förundersökning och arkeologisk undersökning. Alla beslut om arkeologiska åtgärder fattas av Länsstyrelsen i det berörda länet. Mer om de olika stegen går att läsa här: http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/den-uppdragsarkeologiska-processen/

Arkeologisk utredning

En arkeologisk utredning kan delas upp i två steg:

Steg 1: En arkeologisk utredning steg 1 innebär generellt en inventering i fält, kartstudier och sammanställning av tidigare inventeringar och undersökningar som genomförts inom det berörda området.

Steg 2: Syftet med en utredning steg 2 är att genom en fältundersökning ta reda på om några fasta fornlämningar eller kulturlämningar finns inom aktuellt område. En fältundersökning innebär vanligen att provgropar eller sökschakt tags upp med grävmaskin. Ifall arkeologiskt intressanta objekt påträffas kan det därefter bli aktuellt med en förundersökning.

Förundersökning

Avsikten med en förundersökning är att genomföra en begränsad fältundersökning inom en känd fornlämning. Vid en förundersökning kan bland annat frågor om fornlämningens avgränsning, ålder och komplexitet behandlas. Länsstyrelsen kan sedan utifrån förundersökningens resultat besluta om en särskild arkeologisk undersökning (slutundersökning). Man kan vid behov utföra flera förundersökningar för att besvara olika frågor omkring en fornlämning.

Arkeologisk undersökning

En särskild arkeologisk undersökning är det sista steget som genomförs om ett planerat arbetsföretag inte kan undvika en fornlämning och i fall det bedöms att den berörda fornlämningen kan antas tillföra ny arkeologisk kunskap. Vid en arkeologisk undersökning tas delar eller hela fornlämningen bort och dokumenteras.

Facktermer och ordlista

Anläggning

En arkeologisk anläggning avser olika slags lämningar som är skapade av människor som exempelvis gropar, stolphål och härdar.

Boplats

Plats där man under förhistorisk tid vistats eller bott och där det finns spår efter exempelvis föremål, anläggningar och byggnadslämningar.

^{14}C-datering

Dateringsmetod som bygger på sönderfallet av den radioaktiva kolatomen ^{14}C. Denna finns i organiskt material som exempelvis ben och träkol.

Fornminnesregistret/Fornreg

Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering påbörjades i Sverige på 1930-talet. Fornminnesregistret finns tillgängligt i digital form (fornreg/fornsök).

Fossil åker

Varaktigt övergiven åkermark med spår efter olika formelement som exempelvis röjningsrösen, diken och terrasskanter.

Fyndplats

Fyndplats för enstaka eller fåtal föremål/artefakter från förhistorisk tid, medeltid eller äldre historisk tid. Avser plats för fynd som man kan anta inte medvetet har deponerats på platsen och/eller där det påträffats för få fynd för att området ska kunna bedömas som boplats.

Förhistorisk tid

Förhistorisk tid är i Sverige tiden före 1050 e.Kr.

Gravfält

Ett område med fler än fem förhistoriska gravar. Gravfälten kan vara stora och synliga ovan mark eller helt dolda under marken.

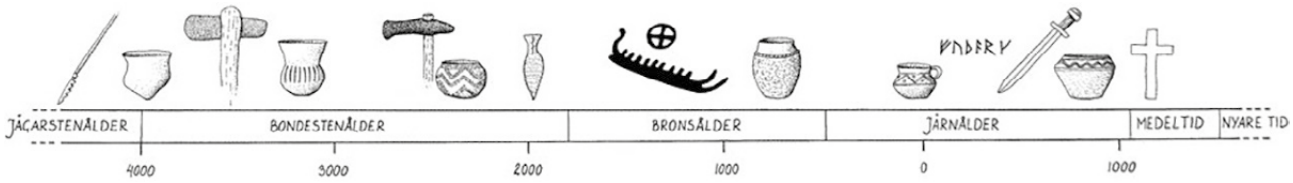
Inägomark
Den del av byns eller gårdens mark som utgjordes av åker och äng och som oftast var avgränsad från utmarken av gärdesgårdar.

Röjningsröse
Ansamling av sten kopplat till stenröjning i samband med odling eller annan verksamhet.

Skifte
Lantmäteriförrättning där mark fördelas mellan olika ägare. Skiftena var jordreformer som syftade till att effektivisera jordbruket genom att bland annat samla ofta små och spridda enskilda ägor i större sammanhängande enheter. Enskifte eller storskifte gjordes ofta under sent 1700-tal/tidigt 1800-tal och laga skifte från 1820-talet och framåt.

Stensättning
Förhistorisk grav som är flackt uppbyggd av sten och en fyllning av jord.

Utmark
Markområde utanför inägorna ofta med beten och skog. Till skillnad mot inägorna som var fördelade på byns olika hemman brukades utmarken normalt gemensamt av byn. Ofta var utmarken gemensam för flera byar.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell 23

Schakttabell

Id	Storlek (m²)	Djup (m)	Beskrivning
1	6	0,3	Tätt med stenblock där det inte gick att schakta bort all matjord pga stenen.
2	8	0,4	Tunn matjord ca 0,15 m som övergår i siltig morän. Flera stenblock.
3	12	0,3	Ca 0,15 m tjock matjord som övergår i siltig och sandig morän. Sluttande från öster.
4	31	0,3	0,2 m tjock matjord som övergår i siltig och sandig morän. Sluttande från öster.
5	23	0,3	0,2 m tjock förna och matjord som övergår i siltig och sandig morän. Blockig.
6	14	0,35	0,25 m tjock matjord som övergår i siltig morän. Östra delen är välröjd, i väster blockigt.
7	23	0,3	0,25 m tjock förna och matjord som övergår i siltig och sandig morän. Blockig.
8	26	0,3	0,25 m tjock förna och matjord som i relativt stenfri silt. Stenröjt. Ett par tydliga stenlyft.
9	35	0,35	0,25 m tjock förna och matjord som i relativt stenfri silt. Det finns ett par större block men i övrigt stenröjt. Ett par tydliga stenlyft syns även.
10	7	0,7	Schakt genom röjningsrösebotten

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se